

Psykologtidsskriftet

OVERSIKT

Emosjonelt utviklingsnivå hos personer med utviklingshemming

Ragnhild Troøien Leirvoll¹, Ingrid Olsen Høye¹ & Trine Lise Bakken²

¹ Seksjon for spesialisert habilitering, Klinikk for psykisk helse og rus, Helse Møre og Romsdal

² Nasjonal kompetansetjeneste for utviklingshemming og psykisk helse, Oslo universitetssykehus HF

Publisert: 26.05.2025

RTL og IOH mottok økonomisk støtte fra Helse Møre og Romsdal for gjennomføring av studien og har bidratt likt i arbeidet med artikkelen. Spesialbibliotekar Trond Are Johnsen ved Høgskolen i Molde har bistått i systematisk litteratursøk. Ingen oppgitte interessekonflikter.

KONTAKT: Ragnhild.trooien@helse-mr.no

Bakgrunn: Nyere forskning peker mot at forståelse for emosjonelt utviklingsnivå hos personer med utviklingshemming har betydning for klinisk praksis. Formålet med artikkelen er å samle kunnskap om et lite utforsket område og identifisere kunnskapshull. **Metode:** Artikkelen bygger på en sonderende oversikt (scoping review). Vi søkte etter empiriske artikler, oversiktsartikler og ikke-fagfellelvurderte arbeider som bokkapitler. Søket ble avgrenset til utviklingshemming, emosjonelt utviklingsnivå, psykiske lidelser og atferdsvansker. **Resultat:** Resultatet etter søket ga få treff. Fire artikler og to bokkapitler ble endelig inkludert i studien. Det ble funnet en samvariasjon mellom ulike faser av emosjonelt utviklingsnivå og atferdsuttrykk. Diskrepans mellom kognisjon og emosjonelt utviklingsnivå viste klinisk relevans for alvorlighetsgrad av atferdsforstyrrelse. Enkelte psykiske lidelser krever mer modning i overordnede sosiale nettverk i hjemmen. **Implikasjoner:** Forståelsen muliggjør en bedre differensiering diagnostisk mellom normalatferd, atferdsvansker og psykisk lidelse. Forskning indikerer at enkelte diagnoser kun kan settes i bestemte faser av emosjonelt utviklingsnivå. Det emosjonelle utviklingsnivået kan ha betydning for valg av behandlingsmetode. Dette er en preliminær vurdering av tilgjengelig litteratur. Det er behov for mer forskning.

Nøkkelord: utviklingshemming, emosjonelt utviklingsnivå, atferdsvansker, psykisk lidelse

Hensikten med artikkelen er å belyse betydningen av emosjonelt utviklingsnivå i forståelsen av personer med utviklingshemming i klinisk praksis. Hva kan emosjonelt utviklingsnivå bety for diagnostisering og behandling av psykisk lidelse og atferdsvansker?

I henvisninger til voksenhabiliteringstjenesten er pasientene ofte beskrevet med høyt lidelsestrykk, og sakene fremstår komplekse. Sammenlignet med den generelle befolkningen er det funnet økt forekomst av psykisk lidelse og atferdsvansker (Cooper et al., 2007; Deb et al., 2001; Sappok et al., 2020). I tillegg er det funnet et antatt overforbruk av legemidler, ofte uten forutgående utredning (Laermans et al., 2023).

I de senere årene i europeisk sammenheng har man i det kliniske arbeidet vektlagt en dynamisk forståelsesmodell for denne pasientgruppen (Sappok et al., 2022a; Dosen, 2005 a,b). Tilnærmingen er kjennetegnet av å inkludere forståelsen av emosjonelt utviklingsnivå og personlighetsutvikling. Oppmerksomheten er rettet mot økt innsikt i prosessen som har ledet til lidelsen, heller enn å være symptomorientert (Dosen, 2005a,b).

Innledningsvis presenteres denne forståelsesmodellen. Videre vil vi se på betydningen av å forstå det emosjonelle utviklingsnivået for diagnostisering og behandling av psykisk lidelse og atferdsvansker.

Teoretisk perspektiv

Anton Dosen (2005a, 2005b, 2007) har tatt til orde for å utvide den biopsykososiale forståelsesmodellen ved å legge til et utviklingspsykologisk aspekt. Han har utviklet en dynamisk forståelsesmodell syntetisert fra nyere nevropsykologiske funn og utviklingspsykologiske teorier, inkludert arbeid fra Freud, Erikson, Mahler, Bowlby, Piaget og Stern (Sappok et al., 2022a; Dosen, 2005a, 2005b, 2007).

Sentralt i denne forståelsesmodellen er vektleggingen av det emosjonelle systemet og det kognitive systemet som to separate system. De kan til en viss grad utvikle seg uavhengig av hverandre (Sappok et al., 2022a), samtidig som emosjonell utvikling er nært sammenflettet med den kognitive modningsprosessen (Damasio, 2012; Martinez-Castilla et al., 2015; Greenspan, 2010). Videre viser Sappok et al. til at hvor personer befinner seg i sin «nevro-arkitektur», sammenfaller med sentrale utviklingsmilepæler som beskrevet i flere utviklingspsykologiske teorier (Sappok et al., 2022a). Anton

Dosen (2005a, 2005b) har ut fra de utviklingspsykologiske milepælene syntetisert kunnskapen inn i en femfasemodell for emosjonsutvikling for personer med utviklingshemming.

Forståelse for emosjonelle utviklingsnivå gir klinikerer økt innsikt i personens indre liv og motivasjon. Det øker forståelsen for personens emosjonelle primærbehov, utviklingsoppgaver og mestringsstrategier (Dosen, 2005 a, b; Sappok et al., 2022a). Behovene er i vekselvirkning med hverandre, og tilknytning er en viktig pilar (Zaal & Boerhave, 2023; Powell et al., 2015). Et eksempel:

En 30 år gammel mann har diagnosen lett utviklingshemming. Lett utviklingshemming innebærer en kognitiv referansealder mellom 9–12 år. Det emosjonelle utviklingsnivået til denne mannen befinner seg på nivået første individuasjon (1,5–3 år). På dette nivået er det primære emosjonelle behovet trygg tilknytning. Oppdagelsen av egen vilje og autonomi er en sentral utviklingsoppgave, og motivasjonen for å utforske verden er sterk. Evnen til å regulere egen affekt er gryende. Motivasjonen for å utforske kan komme i konflikt med behovet for trygg tilknytning. Dette utviklingsnivået er også preget av egosentrisme, og autonomien kan komme til uttrykk som sterk vilje: «nei, nei, nei». Evnen til moralsk tenkning er enda ikke etablert. Den er mer framtrædende i fasen «begynnende realitetsbevissthet» (8–12 år). Han vil derfor ikke kunne forventes å navigere etter eget moralske kompass. Dersom nærpersoner stiller krav til ham ut fra hans biologiske (30 år) eller kognitive alder (9–12), vil det sannsynligvis oppstå samhandlingstransaksjoner som er feiljustert i forhold til hans behov.

Generelt gjennomgår personer med utviklingshemming de samme emosjonelle utviklingsfasene som barn med normalutvikling, men med en økt risiko for forsinket eller ufullstendig emosjonell utvikling (Chicetti & Ganiban, 1990; Martinez-Castilla et al., 2015). I litteraturen beskrives det emosjonelle utviklingsnivået å ikke alltid samsvare med det kognitive nivået. Hos noen er det emosjonelle nivået lavere (Dosen, 2005 a,b; Sappok et al., 2022a).

Med bakgrunn i utviklingspsykologisk forståelse utviklet Anton Dosen (1997) kartleggingsskjemaet *Scheme of Appraisal of Emotional Development (SAED)*. Den europeiske arbeidsgruppen Network of Europeans on Emotional Development (NEED) har videreutviklet skjemaet. SAED er videreutviklet i flere omganger. Siste versjon er Scale of Emotional Development – 2 (SEED-2, Sappok et al., 2023). SEED-2 er nylig oversatt til norsk (Bakken, 2024).

Å forstå og møte det emosjonelle behovet hos mennesker med utviklingshemming uten å infantiliserer representerer ifølge Sappok et al. (2022a) et paradigmeskifte i den terapeutiske

støtten til personer med utviklingshemming. Med SEED-2 får klinikerer mulighet til å kartlegge det emosjonelle utviklingsnivået hos personer med utviklingshemming.

Metode

Metoden for denne litteraturstudien er sonderende oversikt etter PRISMA Extension for Scoping Reviews (PRISMA-SCR) (Tricco et al., 2018). Det ble gjennomført systematiske søk i oktober 2024 i samarbeid med spesialbibliotekar Trond Are Johnsen ved Høgskolen i Molde. Følgende databaser ble brukt: EMBASE, MEDLINE og PsychINFO. Publikasjoner fra 2013 ble inkludert i søket, med kombinasjoner av følgende søkeord: Intellectual Disability / Developmental Disabilities / Mental Disorders / Emotions / emotional development / social emotional development / SED-R / intellectual impairment og challenging behaviour and abnormal behaviour. Kombinasjonssøket ga til sammen 232 treff.

Hovedforfatterne gjennomgikk sammendragene etter søket hver for seg. Inklusjonskriterier for videre utvalg var empiriske og publiserte artikler som var fagfellevurdert, samt teoretiske fagbøker som ikke var fagfellevurdert. Sammendragene måtte omhandle både utviklingshemming, emosjonelt utviklingsnivå i kombinasjon med psykisk lidelse og atferdsvansker. Eksklusjonskriteriet for videre gjennomlesning var sammendrag som omhandlet autisme og ikke utviklingshemming, artikler hvor tema var genetikk, samt de som omhandlet psykometriske egenskaper ved kartleggingsskjema på emosjonell utvikling.

Vi identifiserte 15 sammendrag relevant for videre gjennomlesning. Forfatterne var forente om utvalget. Fire av artiklene var abstrakt eller poster fra konferanser og ble derfor ekskludert. Ett av treffene var en fagbok. Vi endte med elleve publiserte artikler og en fagbok til videre gjennomlesning. Fra artiklene var vi forente om å ekskludere ytterligere syv artikler, da de viste seg å ikke omhandle det emosjonelle utviklingsnivået direkte. For å oppsummere data valgte vi narrativ syntese.

Resultater

To bøker og fire artikler er inkludert i resultatet. To av artiklene er empiriske, og to er kliniske oversiktsartikler. Artiklene og bokkapitlene omhandler psykisk lidelse, atferdsvansker og emosjonelt utviklingsnivå.

Utviklingshemming og atferdsvansker

Ikke all utfordrende atferd kan forstås som atferdsvansker. Det kan også være et uttrykk for personens psykososiale behov og forstås som adaptiv og normal atferd (Dosen & De Groef, 2015). Dosen og De Groef (2015) illustrerer dette med personer som i sin selvutvikling ikke har etablert evnen til autonomi. Situasjoner som stiller krav til økt selvstendighet, kan oppleves som truende. Når krav ikke er i samsvar med det emosjonelle utviklingsnivået, vil personen stå i risiko for å utvikle utfordrende atferd som oppmerksomhetssøking, aggressiv og destruktiv atferd. Slik atferd kan bli forstått som normal dersom man forstår personens emosjonelle utviklingsnivå. Det er først når atferden øker i intensitet, frekvens og varighet, og ikke samsvarer med emosjonelt utviklingsnivå, at det er aktuelt å vurdere atferdsvanske (Dosen & De Groef, 2015). Dosen og de Groef konkluderer med at vi kan treffe bedre med behandlingstiltak og legemiddelbehandling når emosjonelt utviklingsnivå inngår i en samlet forståelse av personens væremåte.

Det er funnet en samvariasjon mellom de ulike fasene av emosjonelt utviklingsnivå og atferdsuttrykk (Sappok et al., 2014, 2022a; Hermannn et al., 2022). Grad av utviklingshemming viste ikke slik samvariasjon (Sappok et al., 2014). Sappok et al. (2014) gjennomførte en retrospektiv studie med personer kartlagt med Schema of Appraisal of Emotional Development (SEAD). Resultatene viste at personer som ble skåret for de laveste emosjonelle utviklingsnivåene, viste mer utfordrende atferd. Selvskading og irritabilitet var hyppigst forekommende. Personer med et høyere emosjonelt utviklingsnivå viste mer verbal og aggressiv atferd.

Hermann et al. (2022) gjennomførte en retrospektiv studie hvor personer med utviklingshemming ble kartlagt med Scale of emotional development – short (SED-S). Det emosjonelle utviklingsnivået var en sterk prediktor for utfordrende atferd. Hos gruppen med et høyere emosjonelt utviklingsnivå var alvorlighetsgraden av utfordrende atferd lavere. Distinkte atferdsmønstre samvarierte med de emosjonelle utviklingsfasene. I fase 1 (0–6 md.) viste personer høye skårer på sosial tilbaketrekning, stereotypi og aggresjon mot selvet. Fysisk aggresjon forekom hyppig hos personer i fase 2 (7–18 md.). I fase 3 (19–36 md.) forekom mer autonomiutvikling karakterisert av sterke uttrykk for trass og sosialt uakseptabel atferd. Personer i fase 4 (4–7 år) viste verbalt upassende språk, verbal selvregulering og et depressivt lignende uttrykk.

Diskrepans mellom kognisjon og emosjonelt utviklingsnivå viste klinisk relevans for alvorlighetsgrad av atferdsforstyrrelsen (Sappok et al., 2014, 2022a). Sappok et al. (2014) fant at

personer med diskrepans mellom kognisjon og emosjon viste mer utfordrende atferd enn dem uten denne diskrepansen. I en bok av Sappok et al. (2022a) trekkes flere studier fram, deriblant en av Böhm, Dziobek & Sappok (2019) med 262 personer. Annenhver person ble funnet å ha en diskrepans mellom kognitivt og emosjonelt utviklingsnivå. Personene med slik diskrepans viste høyere forekomst av atferdsutfordringer.

Utviklingshemming og psykisk lidelse

Enkelte psykiske lidelser krever mer modning i overordnede sosiale nettverk i hjernen (Sappok et al., 2022). Det får betydning for når vi kan sette diagnoser som forutsetter perspektivtaking, eksempelvis diagnoser som sosial angstlidelse og personlighetsforstyrrelse. Sappok et al. eksemplifiserer dette med at man i fase 2 (7–18 md.) kan observere angstlidelse i form av spesifikke fobier, hvor tenkningen er mer konkret (2022b). Sosial angstlidelse forekommer ikke før i fase 4 (4–7 år), når evnen til å ta andres perspektiv er forventet etablert. Perspektivtaking er en forutsetning for å frykte negativ evaluering. Andre lidelser er mer uavhengig av emosjonelt utviklingsnivå, som depresjon, PTSD, stresslidelser og schizofreni (Sappok et al., 2022, 2022b).

Kjennskap til emosjonelt utviklingsnivå hos pasienten har betydning for valg av behandlingstilnærming (Sappok et al., 2022, 2022b). En person med et emosjonelt utviklingsnivå som har nådd milepælen evne til mentalisering, kan nyttiggjøre seg en terapeutisk metode som baserer seg på perspektivtaking. Dersom personen ikke har etablert denne utviklingsmilepælen, vil det være lite hensiktsmessig å anvende en metode som stiller krav til perspektivtaking. Behandlingsmetoder som er mer erfarings- og lekbasert, kan være mer hensiktsmessige.

Psykisk lidelse kan påvirke det emosjonelle utviklingsnivået. Sappok et al. (2022b) beskriver hvordan personer med psykisk lidelse kan regrediere til et lavere emosjonelt utviklingsnivå. Her trekker de særlig fram depressive lidelser.

Tabell 1

Oversikt over artiklene i gjennomgangen

Forfatter, år, land	Studiedesign	Tema	Metode	Konklusjon
Sappok T. (2022)	Klinisk oversiktsartikkel	Forsinkelser i sosioemosjonelle hjernefunksjoner hos personer med	Klinisk erfaring og tilgjengelig	Kunnskap om utviklingen av sosio-emosjonelle hjernenettverk kan

Forfatter, år, land	Studiedesign	Tema	Metode	Konklusjon
(Sappok et al., 2022) Tyskland		utviklingshemming. Betydning for behandling	empirisk litteratur	fremme bredere forståelse av atferd og mental helse.
Sappok, T. (2014) (Sappok et al., 2014) Tyskland	Retrospektiv studie	Emosjonell utvikling og utfordrende atferd hos voksne med utviklingshemming	Empirisk studie	Forsinket emosjonell utvikling predikerer utfordrende atferd hos voksne med utviklingshemming.
Dosen A. (2015) (Dosen A. & De Groef J., 2015) Nederland	Klinisk oversiktsartikkel	Differensiering mellom normal, abnormal atferd og psykisk lidelse hos personer med utviklingshemming	Klinisk erfaring og tilgjengelig empirisk litteratur	Det utviklings-psykologiske perspektivets betydning for differensialdiagnostikk og valg av behandlingstilnærming.
Hermann H. (2022) (Hermann et al., 2022) Tyskland	Retrospektiv studie	Atferdsuttrykk hos personer med utviklingshemming knyttet til nivå av emosjonell utvikling	Empirisk studie	Hver fase av emosjonelt utviklingsnivå har distinkte atferdsuttrykk.
Sappok T. (2022a) (Sappok et al., 2022a) Tyskland	Bokkapittel	Sammenheng mellom emosjonell utvikling og atferdsvansker	Klinisk erfaring og tilgjengelig litteratur	Karakteristika av utfordrende atferd korresponderer med atferdsuttrykk innen hver enkelt fase av emosjonell utvikling.
Sappok T. (2022b) (Sappok et al., 2022b) Tyskland	Bokkapittel	Sammenhengen mellom emosjonell utvikling og psykiske vansker	Klinisk erfaring og tilgjengelig litteratur	Kjennskapen til emosjonelt utviklingsnivå har betydning for diagnostisering og behandling av psykisk lidelse.

Diskusjon

Formålet med denne sonderende oversiktsartikkelen var å samle inn kunnskap på et lite utforsket område og identifisere kunnskapshull. Det ble funnet få artikler. Det er likevel indikasjoner på at forståelsen av hvilken fase av emosjonell utvikling personer med utviklingshemming befinner seg i, er av klinisk relevans for diagnostisering og behandling av psykisk lidelse og atferdsvansker. Dette er en preliminær vurdering av tilgjengelig litteratur og viser behov for videre forskning på temaet også med tanke på implementering i klinikken.

Implikasjoner for klinisk praksis

Et av funnene viser at ikke all utfordrende atferd kan forstås som atferdsvansker (Dosen & De Groef, 2015). Forståelsen for det emosjonelle utviklingsnivået har betydning for hvordan vi kan forstå atferdsuttrykk (Sappok et al., 2014, 2022a; Hermann et al., 2022). Atferd kan være et uttrykk for en adaptiv mestringsstrategi, et psykososialt behov eller en motivasjon. Dersom atferden ikke er i samsvar med det emosjonelle utviklingsnivået og i tillegg har særlig høy frekvens og intensitet, kan det forstås som en atferdsvanske eller psykisk lidelse. Atferd kan i tillegg innebære svekket funksjon (som oppgaveløsning, sosial samhandling etc.), noe som også kan indikere psykisk lidelse eller atferdsvanske. Resultatene hos Dosen og De Groef (2015) understreker hvordan emosjonelt utviklingsnivå kan bidra til å differensiere mellom normalatferd, atferdsvansker og psykisk lidelse. Også andre studier finner en samvariasjon mellom faser i emosjonelt utviklingsnivå og atferdsuttrykk (Sappok et al., 2014, 2022a; Hermann et al., 2022). Grad av utviklingshemming samvarierer ikke nødvendigvis på samme måte (Sappok et al., 2014). Det innebærer at emosjonelt utviklingsnivå ikke kan predikeres ut fra kjennskap til kognitivt utviklingsnivå.

Med forståelse for emosjonelt utviklingsnivå får man økt tilgang på personens indre liv. Det være seg motivasjon, primærbehov og mestringsstrategier som er ulike i ulike faser av emosjonell utvikling (Sappok et al., 2022a; Dosen, 2005a, 2005b). I Norge utredes kognitiv funksjon i kliniske enheter for barn og voksne ved mistanke om kognitiv funksjonshemming. Vår erfaring er at emosjonell utvikling kartlegges langt sjeldnere. Funn beskrevet over taler for at det er klinisk nyttig å legge til kartlegging av emosjonelt utviklingsnivå. Spesielt med tanke på økt forståelse for atferdsuttrykk.

Diskrepans mellom kognitivt og emosjonelt utviklingsnivå har vist klinisk relevans for alvorlighetsgrad av atferdsforstyrrelse (Sappok et al., 2014, 2022). Hvis en slik diskrepans ikke blir oppdaget og synliggjort, vil personer med utviklingshemming risikere å bli misforstått og overvurdert. Krav fra personer i miljøet rundt mennesker med utviklingshemming som ikke stemmer overens med emosjonelle behov og hva personen er motivert for, kan øke stress og frustrasjon. Det kan komme til uttrykk i tilhørende mestringsstrategier og bidra til konflikt. Sappok et al. ser på emosjonelt utviklingsnivå som en nøkkel inn til forståelsen av utfordrende atferd (2022a). Dersom ikke emosjonelt utviklingsnivå blir tatt i betraktning, kan det føre til feiljusterte samspillserfaringer. Dette aktualiserer at det i klinikken er særlig relevant å kartlegge emosjonelt utviklingsnivå når det er beskrevet atferdsvansker.

Forståelsen av emosjonelt utviklingsnivå har betydning for differensialdiagnostikk, fordi enkelte diagnoser kun kan diagnostiseres i bestemte faser (Sappok et al., 2022a, 2022b). Det gjelder særlig for diagnoser som forutsetter perspektivtaking. Samtidig må klinikeren være oppmerksom på at psykisk lidelse kan påvirke det emosjonelle utviklingsnivået i den grad at personen kan regrediere til et lavere nivå.

Kjennskap til pasientens emosjonelle utviklingsnivå har betydning for valg av behandlingstilnærming (Sappok et al., 2022a, 2022b). Personer på et lavere emosjonelt utviklingsnivå vil ha større forutsetninger for å nyttiggjøre seg behandling preget av mer erfarings- og lekbasert terapi, framfor terapi som forutsetter perspektivtaking. Personer på et høyere emosjonelt utviklingsnivå, med evne til perspektivtaking, har større sannsynlighet for å kunne nyttiggjøre seg mentaliseringsbaserte behandlingsformer. I habiliteringsfeltet møter vi pasienter med språk- og kommunikasjonsvansker. For denne gruppen er det særlig nyttig å kartlegge emosjonelt utviklingsnivå fordi det gir en økt tilgang til deres indre liv. Forståelse for det emosjonelle utviklingsnivået kan også bidra til økt refleksjon og forståelse i miljøterapi, for å best kunne tilrettelegge for samhandling i hverdagen (Dosen, 2007).

Kliniske implikasjoner

Fagfeltet er relativt nytt i europeisk sammenheng, og det er behov for videre forskning. For utredning og behandling av psykisk lidelse og atferdsvansker kan kartlegging av emosjonelt utviklingsnivå ha disse implikasjonene:

Forståelsen av emosjonelt utviklingsnivå kan gi støtte til det differensialdiagnostiske arbeidet når man skal skille mellom normalatferd, atferdsvansker og psykisk lidelse.

Forskning indikerer at enkelte diagnoser kun kan settes i bestemte faser av emosjonelt utviklingsnivå. Hvilket emosjonelt utviklingsnivå pasienten kan forstås ut fra, kan ha betydning for valg av behandlingsmetode.

Konklusjoner

Å utrede psykisk lidelse og atferdsvansker hos personer med utviklingshemming er komplekst og tidkrevende. Symptomer alene gir oss ikke tilstrekkelig informasjon for hvordan man best kan

behandle det enkelte individ; til det kreves mer dynamiske forståelsesmodeller. Det emosjonelle utviklingsnivået er av særlig betydning. Det gir klinikerer en innsikt i personens motivasjon, utviklingsoppgaver og emosjonelle primærbehov og mestringsstrategier.

Et økende antall forskere og klinikere har tatt til orde for å integrere forståelsen av emosjoner og emosjonsregulering i møte med personer med utviklingshemming (Jacobsen & Gjertsen, 2021; Stubrud, 2016). Kunnskap på feltet er videre systematisert inn i en seksfasemodell for emosjonelt utviklingsnivå (Dosen, 2005a, 2005b), og vi har nylig fått kartleggingsverktøyet SEED-2 oversatt til norsk (Bakken, 2024).

Sappok et al. (2022a) omtaler forståelsen av det emosjonelle utviklingsnivået hos personer med utviklingshemming som en manglende brikke på fagfeltet. Med økt tilgang til den enkeltes indre opplevelsesverden er det mye som tyder på at vi kan treffe bedre hva gjelder diagnostisering og behandling. Ny forskning peker på at å integrere forståelsen av det emosjonelle utviklingsnivået i behandling av personer med utviklingshemming kan redusere bruk av legemidler for denne pasientgruppen (Barrett et al., 2024).

Ut fra vårt beskjedne funn har vi belyst flere forhold som kan tyde på at det emosjonelle utviklingsnivået bør undersøkes nærmere som en del av den standardiserte oppfølgingen ved habiliteringstjenesten. Vi ser et klart behov for videre forskning på feltet og håper at temaet vekker klinikernes interesse.

Referanser

- Bakken, T. L. (2024). *SEED-2 Skala for evaluering av emosjonell utvikling - 2*. Högrefe.
- Barrett, B. F., Wehmeyer, M., Kolb, Ostermann, T. & Sappok T. (2024). Impact of the emotional development approach on psychotropic medication in adults with intellectual and developmental disabilities: a retrospective clinical analysis. *Journal of Intellectual Disability Research*. <https://doi.org/10.1111/jir.13136>
- Böhm, J., Dziobek, I. & Sappok, T. (2019). Emotionale Entwicklung, Aggressionregulation und herausforderndes Verhalten bei Menschen mit Intelligenzminderung. *Fortschritte der Neurologie-Psychiatrie*, 87(8), 437–443. <https://doi.org/10.1055/a-0621-9004>
- Cicchetti, D. & Ganiban, J. (1990). The organization and coherence of developmental processes in infants and children with Down syndrome. I R. M. Hodapp & E. Z. Burack (Red.), *Issues in the developmental approach to mental retardation (s. 115–135)*. Cambridge University Press.

- Cooper, S-A., Smiley, E., Morrison, J., Williamson, A. & Allan, L. (2007). Mental ill-health in adults with intellectual disabilities: prevalence and associated factors. *British Journal of Psychiatry*, 190, 27–35. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.106.022483>
- Damasio, A. (2012). *Self comes to mind. Constructing the conscious brain*. Vintage.
- Deb, S., Thomas, M. & Bright, C. (2001). Mental Disorders in adults with intellectual disability. 1: Prevalence of functional psychiatric illness among a community-based population aged between 16 and 64 years. *Journal of Intellectual Disability Research*, 45(6), 495–505. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2001.00374.x>
- Dosen, A. (1997). *Psychische Störungen bei geistig behinderten Menschen*. Gustav Fischer Verlag. I
- Sappok, T., Budczies, J., Dziobek, I., Bölte, S., Dosen, A. & Diefenbacher, A. (2014). «The missing link: Delayed Emotional Development Predicts Challenging Behavior in Adults with Intellectual Disability. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(4), 786–800. <https://doi.org/10.1007/s10803-013-1933-5>
- Dosen, A. (2005a). Applying the developmental perspective in the psychiatric assessment and diagnosis of persons with intellectual disability: part I – assessment. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(1), 1–8. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2005.00656.x>
- Dosen, A. (2005b). Applying the developmental perspective in the psychiatric assessment and diagnosis of persons with intellectual disability: part II – diagnosis. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(1), 9–15. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2005.00657.x>
- Dosen, A. (2007). Integrative treatment in persons with intellectual disability and mental health problems. *Journal of Intellectual Disability Research*, 51(1), 66–74. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2006.00868.x>
- Dosen, A. & De Groef, J. (2015). What is normal behaviour in persons with developmental disabilities? *Advances in Mental Health and Intellectual Disabilities*, 9(5), 284–294. <https://doi.org/10.1108/AMHID-05-2015-0027>
- Greenspan, S. (2010). Publishing Era: 1972 to the Present. Guide to Psychoanalytic Developmental Theories. I J. Palombo, H. K. Bendicson & B. J. Koch (Red.), *Guide to Psychoanalytic Developmental Theories*. Springer.
- Helsedirektoratet. (2015). Prioriteringsveileder – habilitering av voksne i spesialisthelsetjenesten [nettdokument]. Helsedirektoratet (siste faglige endring 19. juni 2024, lest 12. september

- 2024). Tilgjengelig fra <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/prioriteringsveiledere/habilitering-av-voksne-i-spesialisthelsetjenesten>
- Hermannn, H., Berndt, N., Lytochkin, A. & Sappok, T. (2022). Behavioural phenomena in persons with an intellectual developmental disorder according to the level of emotional development. *Journal of Intellectual Disability Research*, 66(5), 483–498. <https://doi.org/10.1111/jir.12930>
- Jacobsen, K. & Gjertsen, H. B. (2021). *Forståelse i miljøterapeutisk arbeid*. Gyldendal.
- Laermans, P., Morisse, F., Lombardi, M., Gerard S., Vandervelde, S., de Kuijper, G., Audenaert, K. & Claes, C. (2023). Aligning quality of life and guidelines for off- label psychotropic drugs in adults with intellectual disabilities and challenging behaviour. *International Journal of Developmental Disabilities*, 69(3), 398–411. <https://doi.org/10.1080/20473869.2023.2195721>
- Martinez-Castilla, P., Burt, M., Borgatti, R. & Gagliardi, C. (2015). Facial emotion recognition in Williams syndrome and Downs syndrome: A matching and developmental study. *Child Neuropsychology*, 21(5), 668–692. <https://doi.org/10.1080/09297049.2014.9454088>
- Powell, B., Cooper, G., Hoffman, K. & Marvin, R. (2015). *Trygghetssirkelen – en tilknytningsbasert intervensjon*. Gyldendal Akademisk.
- Sappok, T., Budczies, J., Bölte, S., Dziobek, I., Dosen, A. & Diefenbacher, A. (2013). Emotional development in adults with autism and intellectual disabilities: A retrospective, clinical analysis. *PloS One*, 8(9), Article e74 036. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0074036>
- Sappok, T., Budczies, J., Dziobek, I., Bölte, S., Dosen, A. & Diefenbacher, A. (2014). The Missing Link: Delayed Emotional Development Predicts Challenging Behavior in Adults With Intellectual Disability. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(4), 786–800. <https://doi.org/10.1007/s10803-013-1933-5>
- Sappok, T., Dosen, A., Zepperitz, S., Barrett, B., Vonk, J., Schanze C., Illic, M., Bergmann, T., De Neve, L., Birkner, J., Zaal, S., Bertelli, M. O., Hudson, M., Morisse, F. & Sterkenburg, P. (2020). Standardizing the assessment of emotional development in adults with intellectual and developmental disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 33, 542–551. <https://doi.org/10.1111/jar.12697>
- Sappok, T., Sabine, Z. & Hudson, M. (2022a). *Meeting emotional needs in intellectual disability*. Högreffe.
- Sappok, T., Hassiotis, A., Bertelli, M., Dziobek, I. & Sterkenburg, P. (2022b). Developmental Delays in Socio-Emotional Brain Functions in Persons with an Intellectual Disability: Impact in

Treatment and Support. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 68(8). <https://doi.org/10.3390/ijerph192013109>

Sappok, T., Zepperitz, S., Morrisse, F., Barret, F. B. & Dosen, A. (2023). SEED-2. Skala for evaluering av emosjonell utvikling- 2. Högrefe.

Stubrud, L. H. (2016). Regulering av emosjoner og atferd hos personer med utviklingshemming.

Tidsskrift for Norsk psykologforening, 53(10), 806–813. <https://www.psykologtidsskriftet.no/artikkel/2016as09ae-Regulering-av-emosjoner-og-atferd-hos-personer-med-utviklingshemning>

Tricco, A. C., Lillie, E., Zarin, W., O'Brien, K. K., Colquhoun, H., Levac, D., Moher, D., Peters, M. D. D., Horsley, T., Weeks, L., Hempel, S., Akl, E. A., Chang, C., McGowan, J., Stewart, L., Hartlig, L., Aldcroft, A., Wilson, M. G., Garrity, C., Lewins, S., Godfrey, C. M., Macdonald, M. T., LAnglois, E. V., Soares-Weiser, K., Morarity, J., Clifford, T., Tuncalp, O. & Straus, S. E. (2018). PRISMA Extension for Scoping Reviews (PRISMA-ScR): Checklist and Explanation. *Annals of Internal Medicine*, 169(7), 467–473. <https://doi/10.7326/M18-0850>

Zaal, S. & Boerhave, M. (2023). *Emotional Development. Description of phases and corresponding guidance style*. Cordaan.